

Katona József írta-e a „Tündér Almát“?

Legnagyobb drámaírónk irodalmi hagyatékában, mely halála után több egy félszázadnál került a nyilvánosság elé, egy „tündéries vígjáték“ is maradt reánk ily czímen: „*A Tündér Alma*, vagy *Nadir és Nadin boszorkányos története*“ 3 felvonásban.¹⁾ A *Rózsa* című és vele egy időben kiadott vígjátéka emlékét legalább Dérynének nagy szeretetreméltósággal megírt naplója tartotta fön, míg a *Tündér Almát*, mint Katona munkáját még a címe után sem ismerte irodalmunk Kiadója szerint „valószínűleg vagy idegen darab vagy valami kelet tündérrege átdolgozása“. Ez a fölfedezés annál érdekesebbnek látszott, mivel Katona drámaírói pályáját egy egészen új oldaláról mutatta be. Addig mit sem tudtunk arról, hogy a vígjátékon, drámán és tragédián kívül, az énekes vígjátékot, az úgynevezett „víg operát“ is művelte volna és íme, a feledékenység homályából kiragadott *Tündér Almája* azzal kecsegtetett, hogy Katonát az első magyar, zenésített vígjátékok szerzőinek sorába is föl kell vennünk. Meséjének címe rokonságot sejtetett Argyrus királyfi és Tündérszép Ilona történetével, de elég volt az első jeleneteket elolvasni, hogy tisztában legyünk azzal, hogy e „babonás vígjáték“ nem az ismert népmesének magyar szíure alkalmazása, hanem egy ennél sokkalta laposabb történet dramatizálása.

A „*Rózsa*“ című vígjátékot — mint azt megjelenésekor írtuk — becsben meg sem közelíti, mégis örömmel fogadtuk, mint egy oly fölfedezést, mely ha mindjárt átdolgozás vagy fordítás volna is, de mint Katona tollából eredő dolgozat, legalább irodalmi ereklje számba mehet.

Egy dolog kétségtelennek látszott előttünk: hogy nem eredeti munkával állunk szemben, mert meséjének semmi népies nyomát nem találhattuk népköltészetünkben. Fordításnak vagy átdolgozásnak hittük

¹⁾ *Katona József* családja, élete és ismeretlen munkái. Ismerteti Miletz János tanár. Budapest, 1886. 8 r. 314 lap. V. ö. 151—203 lap.

mi is, a minthogy Katona első drámáit majd mind ilyenekül ismertük, de főleg azért, mivel az e fajta keleti tárgyú, tündéries vígjátékok, az ő elátkozott király-kisasszonyaikkal, szerelemtől áradó hercegeikkel, mókázó szolgálkával, meg a hozzájuk tartozó egész tündérsereggel (a vígjátéki valószínűtlenségek eme fürge bajnokaival) nagyon divatban voltak a múlt század végén és a jelen évszázad első tizedeiben. A kész anyag után csak nyúlni kellett, egy kis rövidítés, majd megtoldás segélyével együtt volt az új, és a színpadi mindennapi szükségét kielégítő színdarab.

A kiadó műlasztását helyre pótolandó, a szerzőség kérdését akaruk tisztába hozni.

Az első rokokotárgyú drámára 1787-ből csakhamar ráakadtam. Ezt az énekes játékot ily címen: *Nadir le dormeur éveillé*, Párisban akarták színre hozni, de az operaház raktárának leégése miatt a terv dugába dőlt. A két tárgy közötti különbség azonnal szembe szökött, mert míg a *Tündér Alma* fölébresztett hőse Nadin, addig a francia darabban ez a szerep Nadirnak jutott. Az eredeti szöveget nem szerezhethetvén meg, lemondtam a két szöveg rokonsága kimutathatásának még a reményéről is.

Haësdonc operája szövege e század elejéről (1807), a főszemély nevének egyezése mellett, már a magyarázó címben: *Nadir ou l'orphelin d'Afrique*, világosan mutatta a kettő közti különbséget, *Romagnesi* operájának (*Nadir e Selim*) a szövege azért nem érdekelt, mert ez 1822-ből való volt, midőn Katona lemondott a drámaírásról, s nem látszott valószínűnek, hogy Bánk-bán-ja után olyasminek a megírására vállalkozzék, mint a *Tündér Alma*.

A *Tündér Alma* keletkezésének idejét volt okunk 1812 körül keresni, mert a német színház megnyitása után maga Kulcsár István is az énekes játékokra kívánt súlyt fektetni, hogy közönséget csaljanak el a német Thalia fényes templomától, de meg a múzeumi levéltár adatai szerint ezen időtájban Mátray Gábor zenét írt valami *Tündér Alma* című opera-szöveghez, s így nem látszott lehetetlenségnek, hogy Katona készíthette ezt a tündéries vígjátékot, miután hátrahagyott műveinek kiadója szerint a kézirat Katona keze vonását mutatja „nagy gonddal, csinosan írva“, a miből azt következtette, „hogy gyaníthatólag pályázati beadvány akart lenni vagy talán volt is“.

Ezt a magyarázatot nem tartottuk elfogadhatónak, mert tudomásunk szerint Katona életében, énekes vígjátékokra nálunk sehol nem hir-

dettek pályázatot. Ezen fölül az eredetiség kérdése tisztázása megkívánta az előre tekintő óvatosságot, midőn tudvalevőleg a *Jolántha jeruzs. kir.* című dráma is Katona kéziratában őriztetik a Nemzeti Színház könyvtárában, holott az 1811-ik évi Színházi Almanach szerint ezt a drámát nem Katona — hanem Murányi Zsigmond készítette!

Katona egyénisége megérdemli, hogy az utókor kegyelettel tekintsen minden legesekélyebb dolgára is, de épp ezért kötelességünk, hogy ha már egy más darabjánál kétségessé vált a szerzősége, egy újonnan előkerült — s eddig még czíme után sem ismert — darabjánál, lelkiismeretes körültekintéssel törekedjünk megállapítani, valjon minden kétségen fölül áll-e a szerzőség kérdése?

Hat éve múlt, hogy műve megjelent. Első ismertetői fordításnak gyanították, a nélkül, hogy az eredetit kutatták volna; a szerzőség kérdését nem is bolygatták, úgy hogy mind e mái napig hinnünk kellett, hogy volt idő, midőn Bánk-bán íróját ily haszontalanság összehatólására is kényszeríté a napi szükség. E hat év alatt nem mulasztottam el egy alkalmat sem, hogy a hány babonás vígjáték csak a kezembe került, össze ne hasonlítottam volna a Tündér Almával — de mind hasztalan. Lemondtam még a reményről is, hogy azt az eredeti idegen művet megtaláljam, a melyből Katona valószínűleg dolgozhatott. Pedig minél többször olvastam át a Tündér Almát, ez összehasonlítások alkalmával annál erősebbé vált bennem az a meggyőződés, hogy itt hihetőleg egy oly művel állunk szemben, melynél maga Katona óhajthatta a legjobban, hogy az mint kézirat, feledékenységbe merüljön. Ez volt egyetlen darabja, mely 1814-ig előadásra nem került, és még a czíme után sem ismerték, s így egy okkal több kínálkozott eltitkolására. Hogy ránk maradt, ez tisztán a véletlenség művének látszott, mert korai, váratlan halála megakadályozhatta őt megsemmisítésében.

S íme! Astromond a bűvös-bájós tündér megkönyörült rajtam, és kárpótlásul azon szenvedésekért, melyeket az elolvasott „babonás vígjátékok“ labirintusában szenvednem kellett, kezembe adta a kulcsot, melynek segítségével megnyitlak előttem az elétkozott vár kapui.

Egy régi színlapot tartott elém (1804-ből) és a következő sorokra irányozta figyelmemet: „Ernyi szállásán találtatnak a *Csörgő Sapka*, az *Arany Idő* és a *Tündér Alma* nevezetű énekes játékok.“

Hogyan, tehát 1804-ben ismert már a magyar színpad egy *Tündér Alma* című énekes játékot? Kétségtelennek látszott előttem, hogy

fölfedeztem Katona darabjának első földolgozását. A jelentéktelen, de nyomra vezető száraz útalás elég volt, hogy megkezdjem az elhagyott munkát, s most már biztosra vegyem fáradozásom sikerét.

Nem mulaszthatom el ez alkalommal, hogy régi színlapjaink jelentőségéről meg ne emlékezzem, miután irodalom-történeti kutatóink kegyeletlen könnyel tekintették eddig őket. Mintha az a régi vidéki színészet oly kevés jelentőséggel bírna, mint (csekély kivétellel) a máj; mintha megfakult, porlepte, elrongyolott, közkönyvtárainkban is rendszerint hányt-vetett színlapjaikról csak a nagyhangu reklám buta ábrázata vigyorogna felénk, s nem a tiszta szándék, a nemes célókért küzdés szerény arczulatja; mintha színészet és színlapjaik egyaránt méltók volnának arra, hogy a szégyenkezés arczpirító érzetével igyekezzünk rólok megfélekezni, nehogy a mai dicsőség ragyogó pompáját megzavarja -- tisztos szerénységök!

Ezekben a színlapokban egy közel múlt kor történetének megbecsülhetetlen adatait bírjuk. Irodalom- és műveltség-történeti szempontból annál becsesebbek, mert oly korból valók, midőn a nyilvános élet közegei, a hírlapok, kevés följegyezni valót találtak közállapottainkról, midőn a kor belső életének történetéről, csupán íróinknak egymás közt váltott (csekély számu) leveleiből értesülünk.

Az általam most tárgyalt — irodalom-történetileg oly fontos kérdésnél — az első nyomra egy régi színlap vezetett: egyetlen példánya egy nagy gyűjteménynek, melyről eddigelé, *egy emberöltőn át csupán egy* hírlapi cikk emlékezett meg!

De hogy tárgyamra visszatérjek: az 1804 évi színlap idézett „Jelentését“ eleintén káprázatnak véltem — annyira beleéltem magamat az utolsó pillanatban megsemmisülni szokott remények és óhajok tündéries összevisszaságába, hogy azt hittem, Periferimiroforus velem is csalfa játékát űzi; az egész csupán képzelet, s a tömkelegből kijutni még sokáig nem fogok.

De nem úgy történt! Sőt fáradozásaimnak várákozáson felüli jutalmát nyertem el. Minden kétséget kizárólag tisztáznom sikerült a Tündér Alma szerzősége és eredetisége, hat év óta nyílt, nyugtalanító kérdését.

Kezdetben azt hittem, hogy a megszerzett énekes játék csupán alapjául szolgált a Katona-féle hagyatékknak, de csakhamar kitűnt, hogy ezt az ereklje gyanánt 1886-ban kiadott tündéries vígjátékot *már*

1803-ban nyomtatva árútták Kolozsvárott — tehát oly időben, midőn Katona legfeljebb 11 esztendőös volt és lelkét tündéries vígjátékok írása helyett hihetőleg dajkája tündérmeséi foglalkoztatták.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtárából megszerzett munka teljes czíme ez:

A

TÜNDÉR ALMA,

vagy

NADIR és NADINE

Babonás énekes játék 3 felvonásban.

Szerzette

Ernyi Mihály,

a magyar Jádzó Társaság tagja.

Kolozsvárt, Nyomt. a reform. Koll. Betűível 1803. (8 r. 72 l.)

A két szöveg lelkiismeretes összehasonlítása után a következő eredményre jutottam: hogy a Katona Józsefnek tulajdonított és 1886-ban kiadott *Tündér Alma*t Ernyi Mihály erdélyi színész írta 1802-ben és e munka 1803-ban került ki Kolozsvárt a sajtó alól. *A Katona és Ernyi szövege közt nincs más eltérés, mint a mi a leíró gondatlanságából vagy figyelmetlenségéből maradhatott ki, egyébként szóról-szóra ugyanaz s csupán a helyesírásban tér el.*

Miután szándékos félrevezetésről nem lehet szó, e munka kiadóját nem vádolhatom lelkiismeretlenséggel — de ez a föltűnő eset figyelmeztetésül szolgáljon, hogy egy munka eredetisége és szerzősége kimutatásánál, a szigorú és csakis a kétségtelenül hiteles adatok előtt meghajló óvatos kételkedés többet ér, mint a túlságig menő jóhiszeműség, mely ismeretlen adatokkal akar föltűnést kelteni, mielőtt számot vetett volna azzal a gondolattal, hogy még a szándéktalan félrevezetés is rosszakaratú magyarázókra találhat.

BAYER JÓZSEF.